

الله اعلم
الله اعلم

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رساله برای دریافت درجه دکتری در رشته علوم سیاسی

مبانی فقهی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر داود مهدوی زادگان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمدعلی فتح‌اللهی

پژوهشگر:

عباس واعظی دهنوی

دی ۱۳۹۲

بسمه تعالی

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

تاریخ:

شماره:

پیرست:

صور تجلسه دفاعیه رساله دکتری

جلسه دفاعیه رساله دکتری آقای عباس واعظی دهنوی دانشجوی دوره دکتری رشته علوم سیاسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با عنوان «مبانی فقهی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری» در ساعت ۱۰ روز چهارشنبه مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۱۸ با حضور "آقای دکتر مهدوی زادگان" استاد راهنما و "آقای دکتر فتح‌الهی" استاد مشاور و "آقای دکتر قنبرلو"، "آقای دکتر امیر عبداللهیان" و "آقای دکتر ذاکر اصفهانی" استادان داور تشکیل گردید. پس از شنیدن خطابه دفاعیه، پرسشهای هیأت داوران مطرح گردید و دانشجو به آنها پاسخ داد و از رساله خود دفاع کرد. جلسه موقتاً برای شور تعطیل شد و پس از تشکیل مجدد به اتفاق آراء و با نمره به عدد (۱۸/۵) به حروف (هجده و نیم) و درجه (عالی) آقای عباس واعظی دهنوی به عنوان دانش‌آموخته دوره دکتری رشته علوم سیاسی شناخته شد.

اسامی و امضای هیئت داوران:

❖ استاد راهنما (رئیس هیئت داوران): آقای دکتر داود مهدوی زادگان

❖ استاد مشاور: آقای دکتر محمدعلی فتح‌الهی

❖ استاد داور داخلی: آقای دکتر عبدالله قنبرلو

❖ استاد داور مدعو: آقای دکتر حسین امیر عبداللهیان

❖ استاد داور مدعو: آقای دکتر علیرضا ذاکر اصفهانی

❖ رئیس پژوهشکده: آقای دکتر موسی نجفی

❖ مدیر گروه: آقای دکتر فرهاد زیویار

❖ نماینده مدیریت تحصیلات تکمیلی: آقای حبیب صحراپی

نظر اصلاحی هیئت داوران :

تهران، بزرگراه کردستان، خیابان ایران شناسی (۶۴ غربی)، کد پستی ۷۴۶۸۱-۱۴۳۷۷، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۰۴۲۷۵۷ و ۸۸۰۵۳۰۳۵ دورنگار: ۴۲۷۵۷-۸۸ نشانی پست الکترونیک: dean@hcs.ac.ir

تقدیم به:

ساحت مقدس امام زمان عج
رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام راحل ره
مقام معظم رهبری
ارواح طیبه شهیدان راه حق و فضیلت
روح پاگ و مطهر برادر و خواهر شهیدم

تقدیر و تشکر

پدر و مادر گرامیم
همسر و فرزندان صبورم
استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر داود مهدوی زادگان
استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر محمدعلی فتح‌اللهی
و همه اساتید و بزرگانی که با راهنمایی و مساعدت بر من منت نهادند از
جمله جناب آقایان دکتر موسی نجفی و دکتر خلیجی

چکیده

پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ هـ.ش با رهبری فقیهی جامع شرایط و مجتهدی آگاه یک سلسله ارزش‌ها و اصول نوینی را در سطح منطقه‌ای و جهان به ارمغان آورد و ارزش‌های یاد شده مبنای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. در دوره رهبری امام خمینی(ره) به عنوان ولی فقیه، کار کرد زمان و مکان به عنوان دو رکن اساسی و مؤثر در روند استنباط و اجتهاد برای پاسخگویی به نیازهای دائماً متحول و دگرگون شونده در عرصه سیاست خارجی، از اهمیت خاصی برخوردار بود.

پس از ایشان نیز با توجه به جایگاه رهبری در نظریه ولایت فقیه، گستره‌ی وظایف و اختیارات رهبری در قانون اساسی و سیر تحولات سیاست خارجی در دوره‌های گوناگون، رهبری در سطح تصمیم‌سازی از طریق وضع سیاست‌های کلان و در سطح تصمیم‌گیری با اعمال حکم حکومتی، نقشی بی‌بدیل و تعیین‌کننده در سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران ایفاء می‌کند و بدون در نظر گرفتن نقش مقام معظم رهبری، ارائه تحلیلی واقعی و کاربردی از ماهیت، جهت‌گیری و اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران امکان‌پذیر نمی‌باشد.

این ایفای نقش زمانی مهمتر می‌نماید که در نظر بگیریم حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۸ عهده دار ریاست جمهوری اسلامی ایران بوده و با داشتن تجربه در نحوه تعامل ریاست جمهوری با مقام رهبری و حضور مستقیم در عرصه‌های بین‌المللی، هم در تدوین مبانی نظری، هم در راهبری ساختار

سیاسی و هم در فرایند رصد و پیگیری تحولات سیاسی از تسلطی چشمگیر و تأثیری عمیق بر خوردار بوده و هستند.

در این پژوهش تلاش شده تا اصول و قواعد فقهی مورد کاربرد و مؤثر در تدوین مبانی نظری، تصمیم سازی و تصمیم گیری در عرصه سیاست خارجی از دیدگاه مقام رهبری با تأکید بر سه اصل عزت، حکمت و مصلحت مورد تبیین و تحلیل قرار گیرد و ضمن بررسی و ارزیابی تأثیر متغیرهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران در دولت‌های مختلف، بر آیند آن چنین می‌نماید که مبانی و قواعد فقهی چه در تدوین مبانی نظری و چه در حوزه رصد و پیگیری تحولات و چه در عرصه اجرا و موضع گیری‌های مقام معظم رهبری در سیاست خارجی نظام، به عنوان رکنی رکنین، مؤثر و بی‌بدیل مورد اتکای معظم له بوده است.

واژه‌های کلیدی: مبانی فقهی، قاعده، مقام معظم رهبری، سیاست خارجی، جمهوری اسلامی ایران، عزت، حکمت، مصلحت.

فهرست مطالب

۱ مقدمه

فصل اول

۳ کلیات

۴ پرسش‌ها و فرضیه پژوهش

۴ پرسش اصلی

۴ پرسش‌های فرعی

۴ اهمیت پژوهش

۵ پیشینه پژوهش

۹ روش پژوهش

۹ سازماندهی پژوهش

فصل دوم

۱۰ سیاست خارجی

۱۱ مفهوم شناسی سیاست خارجی

۱۲ اهداف سیاست خارجی

۱۳ اهداف تملکی

۱۳ اهداف محیطی

۱۴ الگوهای تصمیم‌گیری در سیاست خارجی

۱۴ الگوی رئالیست یا واقع‌گرا

۱۵ الگوی رفتارگرایان ساختارگرا

۱۵.....	الگوی پلورالیست- بورکراتیک.....
۱۶.....	الگوی گرداگرد میز.....
۱۷.....	روند برنامه‌ریزی سیاست خارجی.....
۱۹.....	ابزارها و تاکتیک‌های اجرایی سیاست خارجی.....
۱۹.....	ابزار سیاسی - حقوقی.....
۱۹.....	ابزار اقتصادی - بازرگانی.....
۱۹.....	ابزار نظامی.....
۱۹.....	ابزار تبلیغاتی - ایدئولوژیک.....
۲۰.....	تاکتیک‌ها.....
۲۰.....	عوامل مؤثر بر سیاست خارجی.....
۲۱.....	عوامل جغرافیایی.....
۲۲.....	عوامل اجتماعی.....
۲۳.....	رژیم‌های سیاسی.....
۲۴.....	پی‌نوشتها.....

فصل سوم

۲۵.....	اسلام و سیاست خارجی.....
۲۶.....	اسلام و سیاست.....
۲۸.....	دیدگاه اسلام در خصوص روابط بین‌الملل.....
۲۹.....	مبانی روابط بین‌الملل در اسلام.....
۳۰.....	اصول تصمیم‌گیری اسلام در نظام بین‌الملل.....
۳۰.....	نگرش تکلیف‌محور.....
۳۰.....	تلقى لطف الهی.....
۳۱.....	فرانزادی.....
۳۱.....	فرامرزی.....
۳۱.....	فراج جهانی.....
۳۱.....	احدی الحسین.....
۳۱.....	اعتدال.....
۳۱.....	فواید نگرش تکلیف‌محور.....
۳۱.....	کسب امدادهای غیبی.....
۳۱.....	قاطعیت.....
۳۲.....	احساس مسئولیت.....

۳۲	تأثیر بیشتر
۳۲	پاداش دو جهانی
۳۲	آرامش روحی
۳۲	کاربردهای نگرش تکلیف محور
۳۲	قیام عاشورا
۳۳	استمرار دفاع مقدس
۳۳	جهت گیری سیاست خارجی
۳۳	عدالت گستری در اسلام
۳۳	مفهوم عدالت
۳۴	عدالت: هدف مهم بعثت پیامبران
۳۸	تأثیر عدالت در روابط بین الملل
۳۹	پی نوشتها

فصل چهارم

۴۰	رویکرد جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی
۴۱	نظریه واقع گرایی و آرمان گرایی در روابط بین الملل
	طرح الگوی واقع گرایی انقلابی و آرمان گرایی انقلابی در تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی
۴۲
۴۴	ساختار نظام بین الملل و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
	نگاه مقایسه‌ای به رفتار خارجی جمهوری اسلامی ایران در دو منطقه خلیج فارس و آسیای
۴۷	مرکزی در دوره جنگ سرد و پسا جنگ سرد
۵۰	رهیافت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۵۱	اهداف و برنامه‌های دولت موقت
۵۵	اهداف و برنامه‌های دولت میرحسین موسوی
۵۹	اهداف و برنامه‌های دولت هاشمی رفسنجانی
۶۴	الف) مواضع جهانی
۶۴	تأکید بر نفی سلطه
۶۵	تداوم انقلاب اسلامی در خارج
۶۵	تأکید بر همکاری بین المللی
۶۵	امنیت ملی متکی بر قدرت نظامی

- تأکید بر عدم تولید سلاحهای شیمیایی ۶۵
- تأکید بر نقش سازمان کنفرانس اسلامی در حفظ ثبات و امنیت منطقه ۶۶
- تأکید بر همگرایی اقتصادی ۶۶
- تأکید بر همکاری منطقه‌ای ۶۶
- تأکید بر نقش اکو در توسعه اقتصادی ۶۶
- تأکید بر هماهنگی در تصمیم‌گیری اقتصادی بین‌المللی ۶۷
- تأکید بر وحدت مسلمانان ۶۷
- لزوم دسترسی کشورهای در حال توسعه به بازارهای بین‌المللی ۶۷
- تأکید بر حق توسعه ۶۸
- تأکید بر اصل تساوی حاکمیت ۶۸
- تأکید بر اصل عدالت ۶۹
- پابندی به موازین بین‌المللی ۶۹
- تأکید بر حقوق اقلیتهای مذهبی ۶۹
- تعقیب اهداف تدافعی و غیر تجاوزکارانه ۶۹
- تأکید بر ثبات و امنیت منطقه‌ای ۶۹
- تأکید بر اصل حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات (مذاکره) ۷۰
- تأکید بر استقلال، حاکمیت بر تمامیت ارضی ۷۰
- مخالفت با مذاکرات صلح اعراب و اسرائیل ۷۰
- ضرورت همکاری کشورهای اسلامی ۷۰
- حمایت از حقوق فلسطینیان ۷۰
- عدم شناسایی اشغال اراضی ۷۱
- نامشروع بودن موجودیت اسرائیل ۷۱
- محکوم کردن سیاست نفی بلد ۷۲
- ب) تأکید بر همکاری منطقه‌ای** ۷۲
- تأکید بر همکاری منطقه‌ای در مسائل اقتصادی ۷۲
- تأکید بر ثبات دولت‌های همیار ۷۳
- تأکید بر استقرار ثبات و آرامش داخلی ۷۳
- تأکید بر حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات ۷۳

۷۳	تأکید بر نقش دولت‌های همیار
۷۴	تأکید بر اصل مشارکت سیاسی
۷۴	حمایت از کمک‌های بشر دوستانه
۷۴	تأکید بر اصل منع کاربرد زور
۷۵	تأکید بر حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات داخلی
۷۵	تأکید بر اصل عدم مداخله
۷۶	تأکید بر اصل احترام متقابل
۷۶	تأکید بر روابط مودت‌آمیز
۷۶	تأکید بر بیطرفی
۷۶	اهداف و برنامه‌های دولت آقای خاتمی
۷۶	الف) اهداف و برنامه‌های کلی دولت
۷۸	سیاست خارجی آقای خاتمی
۸۰	سیاست‌های منطقه‌های ایران در دوره خاتمی
۸۲	سیاست خارجی ایران در قبال اروپا و آمریکا
۸۵	وجه اشتراک و افتراق سیاست تنش‌زدایی هاشمی و خاتمی
۹۰	اهداف و برنامه‌های آقای احمدی‌نژاد
۹۰	الف) اهداف و برنامه‌های کلی دولت
۹۱	مهمترین شاخصه‌های جامعه آرمانی از نظر احمدی‌نژاد
۹۲	دستاورد‌های دولت نهم در عرصه سیاست خارجی
۹۲	اتخاذ دیپلماسی فعال
۹۲	مهندسی دیپلماسی هسته‌ای و گفتمان تهدید
۹۴	پی‌نوشتها

فصل پنجم

۹۷	اصول سیاست خارجی از دیدگاه امام خمینی
۹۸	مراحل سیاست خارجی در تاریخ ایران
۹۸	دوران کلاسیک
۹۸	دوران تضعیف استقلال
۹۸	دوران عزت و استقلال
۹۹	مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی
۱۰۴	نفی و اجتناب از ابزار غیراخلاقی برای رسیدن به هدف
۱۰۴	نقش دین و اخلاق در جنگ و صلح

- ۱۰۵..... رویکرد اخلاقی در سیاست خارجی
- ۱۰۶..... وعد رعدالشیخ لی پژوهشگر عراقی
- ۱۰۶..... آقای علائی رئیس سابق ستاد مشترک سپاه
- ۱۰۷..... آقای میثم السلیمان پژوهشگر بحرینی
- ۱۰۷..... آودیاف پژوهشگر روسی
- ۱۰۷..... حجت الاسلام احمد احمدی استاد دانشگاه تهران
- ۱۰۸..... اکرم زکی قائم مقام پیشین وزارت خارجه پاکستان
- ۱۰۸..... اصول سیاست خارجی از دیدگاه امام(ره)
- ۱۰۹..... اصل صدور انقلاب
- ۱۱۰..... اصل نفی سیبیل
- ۱۱۰..... اصل دفاع از کیان اسلام و مسلمانان
- ۱۱۰..... اصل احترام متقابل و عدم دخالت در امور یکدیگر
- ۱۱۱..... اصل نفی ظلم و حمایت از مظلوم
- ۱۱۱..... اصل نه شرقی - نه غربی
- ۱۱۱..... کارآمدی اصل نه شرقی - نه غربی در سیاست خارجی
- ۱۱۲..... اصل حضور همه جانبه در عرصه سیاست خارجی
- ۱۱۳..... اصل عزت
- ۱۱۴..... اصل وحدت بین مستضعفان جهان بر پایه ائتلاف و اتحاد ملت‌ها و دولت‌های اسلامی
- ۱۱۴..... اصل تأکید بر مصلحت اهم در سیاست خارجی
- ۱۱۵..... ادبیات سیاسی امام خمینی و نقش آن در روابط بین‌الملل
- ۱۱۵..... مفاهیم تقابلی
- ۱۱۶..... واژه‌های تعاملی
- ۱۱۷..... واژه‌های ابداعی
- ۱۱۷..... امت
- ۱۱۷..... مصلحت
- ۱۱۷..... طاغوت
- ۱۱۸..... پی‌نوشتها

فصل ششم

دیدگاه‌های فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در سیاست خارجی ۱۲۰

- ۱۲۱..... مبانی فقهی سیاست خارجی
- ۱۲۵..... منابع قواعد و مبانی فقهی
- ۱۲۵..... نص

عقل	۱۲۶
عرف به عنوان مبنای فقهی	۱۲۶
الف) جایگاه عرف در مبانی فقهی	۱۲۶
ب) ادله و مستندات	۱۲۷
ج) قاعده فقهی عرف در کلام رهبری	۱۲۸
مبنا و اصل تقدم اهم بر مهم	۱۲۹
الف) ادله و مستندات قاعده	۱۲۹
ب) قلمرو اصل و مبنا	۱۳۰
ج) کاربرد قاعده	۱۳۱
قاعده فقهی اهم و مهم در بیانات مقام معظم رهبری	۱۳۱
قاعده ملازمه بین حکم عقل و شرع	۱۳۳
الف) مستندات قاعده و مبنا	۱۳۴
روایات	۱۳۴
شارع	۱۳۴
سیره متشرعه و فقها	۱۳۴
مبنا و قاعده ضرورت یا اضطرار	۱۳۷
الف) معنای قاعده:	۱۳۸
ب) مستندات قاعده:	۱۳۸
آیات	۱۳۸
روایات	۱۳۹
دلیل عقلی	۱۳۹
ج) کاربرد قاعده	۱۳۹
سخنان مقام معظم رهبری بر مبنای این قاعده فقهی	۱۴۰
مبنا و قاعده لاضرار	۱۴۰
الف) مفاد قاعده	۱۴۰
ب) مستندات قاعده	۱۴۱
ج) کاربرد قاعده	۱۴۱
بیانات و اظهارات مقام معظم رهبری بر مبنای قاعده لاضرار	۱۴۲
قاعده و مبنای مصلحت	۱۴۵
الف) مستندات قاعده و مبنا	۱۴۶
ب) کاربرد قاعده	۱۴۷
ج) مرجع تشخیص مصلحت	۱۴۸
بیانات مقام معظم رهبری بر مبنا و قاعده مصلحت	۱۴۸
قاعده نفی سبیل	۱۵۰
الف) مستندات قاعده	۱۵۱

۱۵۱ کاربرد قاعده
۱۵۲ بیانات مقام معظم رهبری بر مبنا و قاعده نفی سییل
۱۵۵ قاعده تقیه
۱۵۶ (الف) مستندات قاعده:
۱۵۶ قرآن:
۱۵۶ روایات:
۱۵۷ دلیل عقلی:
۱۵۷ بیانات مقام معظم رهبری بر مبنای قاعده تقیه
۱۶۰ پی‌نوشتها
۱۶۴ نتیجه
۱۶۷ منابع
۱۶۷ کتابنامه
۱۷۱ نشریات و روزنامه‌ها
۱۷۴ Abstract

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران که بر اساس آموزه‌های دین مبین اسلام و مذهب حقه جعفری با رهبری فقیهی زمان آشنا و مجتهدی جامع الشرایط در سال ۱۳۵۷ هـ ش به پیروزی رسید؛ از بدو شروع در سال ۱۳۴۲ و در تمامی مراحل تکوین خود بر مدار آموزه‌های دین و منبعث از اندیشه عدالت محور شیعه، هدایت و رهبری گردیده است.

امام خمینی(ره) و پس از ایشان مقام معظم رهبری وظیفه و رسالت مهم حفاظت از خط سیر و چارچوب اسلامی این انقلاب و نظام برآمده از آن را با دقت تمام پیگیری و رهبری نموده‌اند. شاید بتوان مهمترین وظیفه رهبری در دوران اولیه پس از پیروزی انقلاب و استقرار نظام را رویارویی با چالش‌های نظری و فکری ایدئولوژی‌های الحادی و مارکسیستی، التقاطی و لیبرال دانست که هر یک به نوعی مبانی نظری انقلاب اسلامی ایران را تهدید می‌کردند. طبیعی است که پس از این دوران به مرور زمان و پس از وقوع جنگ تحمیلی، چالش‌های دیگری متناسب با رویکردهای نظری و عملی نظام به ویژه در عرصه سیاست خارجی بروز و ظهور کرد که بیشتر جنبه عملی و اثباتی داشت.

آن چه که در رهبری یک انقلاب و مدیریت نهضت نیاز است علاوه بر توانایی‌ها و قابلیت‌های مدیریتی، دانش و اطلاعات وسیع در مردم شناسی، جامعه شناسی، آشنایی با سیاست و سیاست مداران و ترفندهای آنان، استفاده از عنصر زمان و مکان و... لکن آن گاه که انقلاب و یا نهضتی بر مبنای یک ایدئولوژی بنا و استوار گردد، یکی از مهمترین و اصلی‌ترین ملزومات رهبری این انقلاب، تسلط و آگاهی کامل از مبانی و دستورات آن ایدئولوژی است، بنابراین رهبری انقلاب اسلامی و پس از آن رهبری نظام اسلامی بایستی مجتهد و آگاه به دین و مبانی آن باشد تا براساس مبانی و اصول، حوادث واقعه و مستحدثه را بتواند از آن مبانی و اصول استخراج کرده و چگونگی تعامل اسلامی با این وقایع و امور حادثه را روشن سازد. حوادث واقعه و موضوعات آن در گستره زمان از پویایی،

تغییرات و تحولات خاصی برخوردار است که این تحولات غالباً همراه با معضلات و پیچیدگی‌های زیادی می‌باشد و برای پاسخگویی آن فقیه و مجتهدی لازم است که با آشنایی با اصول بتواند فروعات را استنباط نماید، آشنایی با این اصول و مبانی می‌تواند احکام فروعات را مشخص سازد. در میان مسائلی که نظام اسلامی با آن مواجه است؛ موضوع سیاست خارجی از موضوعات مهمی به شمار می‌رود که به دلیل تحولات سریع و حوادث پیش بینی نشده روابط بین‌الملل از اهمیتی دو چندان برخوردار است. رهبری نظام که یک فقیه جامع‌الشرایط است بایستی در آن عرصه نیز بر مبنا و اصول فقهی، سیاست‌گذاری نماید زیرا تنها در این صورت است که می‌توان ادعا کرد سیاست خارجی نظام اسلامی نیز اسلامی است.

نظام جمهوری اسلامی در طول بیش از سه دهه از حیات خود همواره بدلیل برخورداری از زعامت و ولایت فقیه، با تکیه بر همین اصول و قواعد، اسلامی باقی مانده است. در این رساله نخست با تشریح و تبیین موضوعات مختلف سیاست خارجی و نظریات و تئوری‌های مختلف در سیاست خارجی و همچنین بیان نمونه‌های عملی سیاست خارجی در سه دولت، و در بخش دوم مبانی فقهی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری تبیین و توضیح داده شده است.

در اینجا لازم است تشکر کنم از زحمات بی‌دریغ آقایان دکتر فرهاد زیویار، دکتر عبدالرحمن حسنی‌فر، دکتر علی فراهانی و همچنین سرکارخانم سمیه محمدی که در تایپ و ویرایش مرا یاری نمودند.

فصل اول

کلیات

پرسش‌ها و فرضیه پژوهش

پرسش اصلی

آن چه در این رساله به عنوان سوال اصلی مطرح می‌باشد عبارت است از «مبانی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری چیست؟»
به عبارت دیگر مقام رهبری براساس کدام مبانی و، سیاست‌های کلان نظام را در عرصه سیاست خارجی اتخاذ می‌کنند؟

پرسش‌های فرعی

اصول و مبانی سیاست خارجی دین اسلام چیست؟ در عرصه سیاست خارجی چه مفهومی پیدامی‌کنند؟

اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر چه مبانی استوار است؟
رویکرد جمهوری اسلامی ایران در حوزه سیاست خارجی چگونه بوده است؟
در خصوص فرضیه پژوهش، این امر را مفروض پنداشته‌ایم که سیاست اتخاذ شده از سوی مقام معظم رهبری برگرفته از مبانی فقهی است اما چیرستی آن در قالب این رساله بررسی خواهد شد و فرضیه ما این است که معظم له همواره مبانی و قواعد فقهی دین مبین اسلام را پایه و اساس تمامی سیاست‌های خویش قرار داده‌اند و در تمامی دوران رهبری خویش در اعمال و اعلان سیاست‌های خود از این اصول بهره گرفته‌اند.

اهمیت پژوهش

رهبری و هدایت انقلاب اسلامی و نظام اسلامی تنها از عهده کسی بر می‌آید که مجتهد و فقیه جامع الشرایط باشد زیرا فقه در نظام و حکومت محقق خواهد شد و لباس عمل خواهد پوشید. این

رساله درصدد آن است تا مبانی و اصول فقهی را که پس از رحلت حضرت امام (ره) توسط مقام معظم رهبری در جهت اتخاذ مواضع درسیاست خارجی مورد استناد و استفاده قرار گرفته است؛ بررسی نماید.

آشنایی و شناخت این قواعد و مبانی، ثمرات ذیل را به همراه خواهد داشت:

- دست یابی سریع و آسان بدون رجوع به مجتهد
- پاسخ گویی به صدها موضوع یا تأسیس قاعده‌ای کلی
- متحدالشکل کردن و تثبیت مقررات حاکم بر جوامع اسلامی
- پیش گیری از وقوع معضلات و بحران‌هایی که در اثر تأخیر در دست یابی به حکم الهی ممکن است.
- دست یابی به چارچوب‌هایی که به همسویی و یکسان سازی روابط حاکمان و مردم کمک می‌کنند.

پیشینه پژوهش

پژوهشهای فراوانی درخصوص سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است که هریک به جنبه‌ای از سیاست خارجی پرداخته‌اند. اما از میان منابع موجود آن چه که به پژوهش حاضر نزدیک است؛ می‌توان به این موارد اشاره کرد: کتاب «بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» نوشته شده توسط سید جلال دهقانی فیروزآبادی که توسط انتشارات سمت در سال ۱۳۸۸ در تهران به چاپ رسیده است. در این کتاب نویسنده دسته‌بندی سه گانه‌ای را در ادبیات موجود سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مطرح می‌کند. این کتاب با هدف آموزشی تألیف شده و واجد نقاط قوت عمده‌ای است که مطالعه آن از سوی دانش پژوهان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و همچنین پژوهشگران مسائل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران سودمند خواهد بود. در رساله پیش رو از این کتاب در بخش نظری بهره جسته‌ایم اما لازم به ذکر است در این کتاب بخشی با عنوان سیاست خارجی رهبری وجود ندارد.

کتاب اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری که شامل مجموعه مقالات می‌باشد؛ در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات زمزم هدایت به چاپ رسیده است. این کتاب مشتمل بر یک مقدمه و چهارده مقاله در حوزه‌های زندگی‌نامه، فلسفه سیاسی، کلام سیاسی، فقه سیاسی، جامعه شناسی، روابط بین‌الملل، سیاست خارجی و مسائل ایران و جهان از دیدگاه مقام معظم رهبری است. اما در این مجموعه نیز به تحلیل مبانی فقهی سیاست خارجی رهبری پرداخته نشده است.

تحقیق دیگری تحت عنوان «بررسی مقایسه‌ای تأثیر و نفوذ رهبری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوره‌های ریاست جمهوری آقایان هاشمی رفسنجانی، خاتمی و احمدی نژاد» به منظور بررسی نقش و جایگاه رهبری در فرآیند سیاست گذاری، اجرا و نظارت بر سیاست خارجی تهیه و انجام شده است. فرضیه اصلی این تحقیق عبارت است از اینکه در چارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و به ویژه اصل ولایت فقیه، رهبری در سطح تصمیم سازی از طریق وضع سیاست‌های کلان و در سطح تصمیم گیری با اعمال احکام حکومتی در سیاست خارجی کشور ایفاگر نقش مؤثر و تعیین کننده‌ای می‌باشد. در این پایان نامه که توسط دانشجوی محترم خانم نیلوفر اردم برای دریافت کارشناسی ارشد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز در سال ۱۳۹۰ انجام شده؛ به مبانی فقهی سیاست خارجی رهبری پرداخته نشده است.

پایان نامه دیگری نیز درخصوص اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری با عنوان «نقش رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جهت دهی به تحولات فکری سیاسی جمهوری اسلامی ایران» انجام یافته که نویسنده آن خانم مرضیه صفایی‌زاده کوشیده است نقش رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جهت دهی به تحولات فکری - سیاسی ج. ا. ایران را بررسی نماید. از این‌رو، ابتدا به جریان‌شناسی جریانات سیاسی درون حاکمیت و روند تحولات فکری - سیاسی اشاره کرده، سپس به بررسی دیدگاه‌های مقام معظم رهبری پرداخته و در نهایت، نقش رهبری معظم‌له در جهت دهی به تحولات فکری - سیاسی ج. ا. ایران را بیان نموده است. پرسش اصلی تحقیق یاد شده این است که نقش رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جهت دهی به تحولات فکری - سیاسی ج. ا. چگونه بوده است؟ که با هدف اصلی ما در رساله پیش رو متفاوت است.

پژوهش بعدی «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مبانی، مواضع و چگونگی آن از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» می‌باشد که توسط خانم زهرا منصورزاده برای دریافت درجه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل در دانشگاه علامه طباطبایی تهران در سال ۱۳۹۱ به انجام رسیده است. فرضیه اصلی تحقیق مذکور آن است که مبانی نظری آیت‌الله خامنه‌ای مطابق با ارزش‌ها و آموزه‌های دین مبین اسلام بوده و موضع گیری‌های ایشان در حوزه عمل نیز برگرفته از تعالیم اسلامی است. در این پژوهش به اصول سیاست خارجی اسلام همچون تولی و تبری، قاعده نفی سبیل، وحدت مسلمین، اصل دعوت و تألیف قلوب اشاره شده اما مبانی و ریشه‌های فقهی این اصول مورد واکاوی و تحقیق قرار نگرفته و بیشتر به اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران استناد و در بیان مصادیق به بازگویی بیانات و مواضع رهبری اکتفا شده است.

همچنین خانم زهرا فرقانی فرد در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «مبانی فقهی اصول سیاست خارجی اسلام - دانشگاه اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده ادبیات و علوم انسانی - گروه الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی - ۱۳۸۸» اصول سیاست خارجی اسلام در زمان صدر اسلام و سیاست خارجی پیامبر اعظم (ص) و امیرالمؤمنین (ع)، را مورد بررسی قرار داده و با اشاره به اصولی همچون کرامت انسان و آزادی فطری او، تألیف قلوب، وفای به عهد، تولی و تبری، نفی سبیل و استجاره و امان و مصونیت سفراء، تحریم تنباکو و مقابله امام خمینی (ره) با لایحه کاپیتولاسیون را از مصادیق قاعده نفی سبیل دانسته‌اند. ایشان با استناد به سیره پیامبر اکرم (ص) و امیرالمؤمنین (ع) اصل صلح را بیانگر حالت پایدار در سیاست خارجی اسلام دانسته و جنگ را شرایطی استثنایی و فرعی بر این اصل بشردوستانه تلقی کرده‌اند. در این پژوهش، سیاست خارجی از دیدگاه مقام معظم رهبری و مواضع و مصادیق اقدامات عملی و مبانی فقهی معظم له مورد بررسی قرار نگرفته است.

آقای هادی آجیلی در کتاب خود با عنوان «صورت بندی گفتمان اسلامی در روابط بین‌الملل - انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) - ۱۳۸۹» ضمن ذکر مبانی نظری امام خمینی (ره)، مبانی رهبری را نیز آورده‌اند. فصول چهارگانه این کتاب عبارتند از:

۱- چهارچوب تئوریک و روش شناسی ۲- صورت بندی گفتمان اسلام سیاسی - فقهاتی ۳- گفتمان اسلام سیاسی - فقهاتی و فرایند غیریت سازی در حوزه روابط بین‌الملل و ۴- مفصل بندی ایجابی گفتمان اسلام سیاسی - فقهاتی در عرصه سیاست بین‌الملل. همچنان که از عناوین فصول کتاب پیداست، نتایج عملی گفتمان اسلام سیاسی - فقهاتی در عرصه بین‌الملل هدف اصلی پژوهش بوده و بررسی مبانی فقهی سیاست خارجی از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد تأکید نبوده است.

از دیگر پژوهش‌های نزدیک به رساله حاضر پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای حمید توکلی کرمانی از دانشگاه تربیت مدرس - دانشکده علوم انسانی - ۱۳۷۴ با عنوان «بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی (ره)» می‌باشد. پژوهشگر با اشاره به کلیات سیاست خارجی، کارکرد زمان و مکان به عنوان دو رکن اساسی و مؤثر در روند استنباط و اجتهاد برای پاسخ‌گویی به نیازهای دائماً دگرگون شونده و برداشت و بینش امام خمینی (ره) نسبت به چند مقوله مهم و بنیادی در عرصه سیاست خارجی را مورد بررسی قرار داده است.

با توجه به اینکه محدوده زمانی رساله حاضر از ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۲ را در بر می‌گیرد؛ پژوهش‌های ذیل نیز در خصوص بررسی موضوعات و عناوین مختلف مربوط به سیاست خارجی دولت‌های جمهوری اسلامی ایران در فاصله زمانی یاد شده نگارش یافته و قابل مطالعه به نظر می‌رسند. اما باید در